

Bogumiła Kopec, *Twórczość literacka Walentego Gurskiego*

Twórczość literacka pisarza późnego oświecenia Walentego Gurskiego, właściciela kilku podrzeszowskich wiosek, którego współcześni badacze umieścili w gronie „poetów zapomnianych”, nie została, jak dotąd problemowo rozpoznana. Na jego dorobek artystyczny składa się sześć tomów utworów wydanych w latach 1785–1827 w Warszawie, Krakowie i Lwowie. Zawierają one wiersze „różne”, epigramaty, sielanki, ody bajki oraz komedie obyczajowe, które miały swoje premiery w teatrze Bogusławskiego i Kamińskiego w Warszawie oraz Lwowie między 1797 i 1800 rokiem.

Galicyski literat różnymi sposobami starał się przebić na główny szlak kultury narodowej, poszukując własnego stylu wypowiedzi, korzystając z zachęt rodzimych i inspiracji z Zachodu. Jednak efekt był taki, że szybko jego dorobek został zapomniany.

Tę „białą plamę” w obrazie literatury oświeceniowej próbuje, acz w skromnym zakresie wypełnić moja dysertacja, która jest próbą monografii twórczości poetyckiej i dramatycznej Walentego Gurskiego.

Pierwszy z rozdziałów pracy zatytułowany *Oświeceniowa komedia obyczajowa i jej dynamika* omawia zagadnienia związane z „komedią obyczajową warszawską”, która stanowiła istotny składnik kolorytu dramatów Gurskiego i harmonizowała z ogólnym jej charakterem. Dużo uwagi poświęcono życiu umysłowemu i literackiemu w zaborze austriackim, funkcjonowaniu teatru lwowskiego i warszawskiego, działających pod kierownictwem dwóch niezwykle indywidualności: Wojciecha Bogusławskiego i Jana Nepomucena Kamińskiego, gdzie miały swe premiery sztuki Gurskiego.

W drugim rozdziale, opatrzonym tytułem *Dole i niedole życia małżeńskiego w komediach Walentego Gurskiego*, dokonano omówień pięciu komedii: *Rozwód w masce*, *Rycerz zakochany*, czyli *miłość prowadzi do odwagi i sławy*, *Tryumf cnoty*, *Areszt ślubu*, *Zemsta pięknej kobietki*. We wszystkich utworach powtarza się element mariaży opartych na względach ekonomicznych. Wychwala w utworach szlachetność i postawy oparte na uczuciu, prawości i cnocie. Stawia pod pręgierz uległe panny, które nie potrafiły wyzwolić się spod kurateli zaborczych rodziców czy opiekunów, a także młodych filutów bałamucących naiwne szlachcianki i niewierne żony. Sztuki Gurskiego wprowadzają czytelnika w krąg rodzimej problematyki i pełnej humoru obserwacji szlacheckiej rzeczywistości, której towarzyszy tolerancyjna wyrozumiałość dla jej wad. Skonfrontowano je z twórczością innych dramatopisarzy omawianego okresu, by móc w pełni ukazać podobieństwa tematów z

czołowymi twórcami i stwierdzić, iż są oryginalnymi dziełami, wpisującymi się w tradycję warszawskiej komedii obyczajowej.

Przedmiotem rozważań ostatniego rozdziału, zatytułowanego *Wiersze liryczne, bajki, przekłady* są utwory „bukietowe”, należące do poezji imieninowej. Wyznacznikiem strukturalnym kolejnych tekstów stała się okolicznościowość, z dominującym przesłaniem panegiryzmu, z czym wiąże się stylistyka pochwalna, koncentrująca się na osobistych przymiotach adresatów, na wyeksponowaniu ich wysokiej pozycji społecznej i doniosłej roli w życiu publicznym (książę generał ziem podolskich, Michał Granowski, Aleksander Zamoycki, Piotr Krukowiecki – prezes Trybunału w Królestwach Galicji i Lodomerii). Wśród wierszy „różnych” ciekawe wydają się te, które ukazują postawę religijną poety. Osobisty ton współgra w nich z retoryczną podniosłością, emocjonalną żarliwością z kontrastowością ich zestawień. Ukazują niezwykłość relacji między człowiekiem a Istotą Nadprzyrodzoną. Posługuje się poeta różnymi argumentami uzasadniającymi fakt, że Bóg istnieje i wszędzie zaznacza swoją obecność.

Niewątpliwie bajka jest gatunkiem, w którym poeta czuje się dobrze. Siedemnaście wierszy tego typu opublikował w tomie trzecim *Różnych dzieł*, ponad sto dwadzieścia w cyklu *Nowe bajki i powieści*. Są one zróżnicowane pod względem odmian gatunkowych, tonacji i stylu. Obok krótkich bajek epigramatycznych pisanych trzynastozgłoskowcem rymowanym parzyście o czterech, sześciu, ośmiu wersach, naśladujących celność bajki księcia poetów, mieszczą się dłuższe bajki narracyjne, niektóre o charakterze gawędy, stylizowane na sielankę czy poemat heroikomiczny.

Nawiązując do zakorzenionej w poezji tradycji gatunku, wykazał w tej dziedzinie dużo inwencji. Niektóre motywy zapożyczył wprost od księcia poetów, w innych sam kierował się własnym poetyckim instynktem. W jego apologach odnajdziemy sformułowany lub sugerowany pouczający morał, zdarzają się i pełne gorzkiego cynizmu oraz powątpiewania w ludzi i mądry porządek świata. Ze względu na poruszane w nich problemy zostały podzielone na polityczno-patriotyczne i społeczno-obyczajowe. Bajki polityczne Gurskiego stawiają go w równym rzędzie z Niemcewiczem, Krasickim, Książninem czy Fredrą. Stanowią one, ze względu na swoją aktualną tematykę ważne źródło wiedzy na temat życia społecznego i politycznego epoki, w której przyszło mu tworzyć.

Niezwykle ciekawie przedstawia się recepcja literatury francuskiej osiemnastego stulecia poety osiadłego na podkarpackiej prowincji i dokonana przez niego poetycka parafraza *Inkasów* Jeana François Marmontela. Jest to cenne świadectwo zainteresowania poety problematyką podboju Peru. W przeróbce francuskiego wzoru pokazał wysoki sto-

pień świadomości narodowej i patriotyzm Inków, a więc te zalety, które pragnąłby widzieć u swoich rodaków, będących w niewoli swych zaborczych sąsiadów.

Jak zauważyła znana badaczka¹, utwory jego napisane „dobrą polszczyzną”, urozmaiconym i bogatym językiem, co dobitnie świadczy o jego kulturze literackiej i zdolnościach w tym zakresie. Z tego względu zasługuje na godne miejsce na literackim Parnasie.

12.04.2017
P. J. Prochy

¹ T. Kostkiewiczowa, *Walenty Gurski (zm. 1832)*, [w:] *Pisarze polskiego Oświecenia*, red. T. Kostkiewiczowa i Z. Goliński, t. 2, Warszawa 1994, s. 462.